

SECTION 8. CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY. CRIMINAL AND PENAL LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-45>

THE MEANING OF THE CONCEPT OF «COMBAT IMMUNITY» ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE AND OTHER COUNTRIES

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ

Boitsova D. O.

*Master of Law
Kyiv, Ukraine*

Бойцова Д. О.

*магістр з права
м. Київ, Україна*

Kuryliaka Ya. I.

*cadet of the master's degree at the ISZZI
KPI named after Igor Sikorskyi,
graduate of the 3rd year of the Institute
of Law and Public Relations, University
"Ukraine"
Kyiv, Ukraine*

Куриляка Я. І.

*курсант магістратури
Інститут спеціального зв'язку та
захисту інформації Національний
технічний університет України
"Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського",
здобувач 3 курсу Інституту права
та суспільних відносин Університету
«Україна»
м. Київ, Україна*

Boitsov O. F.

*Ph.D., 4th year graduate (second higher
education) Kyiv University of Law,
National Academy of Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Бойцов О. Ф.

*кандидат технічних наук, здобувач
4 курсу (друга вища освіта),
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

В умовах неспровокованої агресії ^{рф} проти України держава адаптує законодавство для захисту суверенітету і безпеки громадян, залучаючи до збройного спротиву не лише військових, а й боєздатну частину цивільного населення. Дії цивільних можуть виглядати як кримінальні правопорушення, тому їм потрібно надати спеціальні правові статуси та/або імунітети. Однак новизна застосування інституту бойового

імунітету в українському законодавстві вимагає аналізу міжнародного досвіду в цьому питанні.

Загалом можна визнати, що бойовий імунітет існує у більшості розвинених держав, які ведуть бойові дії на території інших держав. Це зумовлює особливості застосування бойового імунітету до обмеженого кола осіб (здебільшого військовослужбовців та командирів), за наявності конфлікту поза межами території держави, а також за відсутності відповідальності держави за завдані збитки під час ведення воєнних дій.

Для аналізу було обрано Велику Британію, США, Францію та Ізраїль, адже вони мають історичний досвід у захисті національного суверенітету, активному залученні цивільного населення до оборони в умовах воєнної агресії. Розглянемо норми законодавства вищезазначених держав детальніше.

Поняття бойового імунітету у *Великій Британії* сформовано на основі судового прецеденту. Рішення про застосування бойового імунітету до збройних сил країни приймає Міністр оборони Великої Британії в умовах загроз національній безпеці або під час військових операцій за кордоном. Бойовий імунітет означає звільнення військовослужбовців від відповідальності за будь-яку завдану шкоду (матеріальну моральну, а також завдання поранень інших особам, заподіяння смерті та інші діяння) [8].

Сполучені Штати Америки мають схожий підхід до визначення бойового імунітету у законодавстві. Федеральний закон США виключає можливість подання позовів щодо поранень, отриманих військовослужбовцями через недбалість інших військових під час служби. Тобто, судові органи дійшли висновку, що бойовий імунітет повинен захистити військових командирів, а не усіх військовослужбовців, від ризику стати відповідачами в судових процесах, що дозволяє їм приймати рішення без зайвих вагань [6]. Тут варто згадати відоме «Правило Рендуліча» (Rendulic rule), що звільняє командирів і військовослужбовців від відповідальності за непередбачувані наслідки воєнних операцій, допущені під час їх планування або виконання [4].

Франція. Стаття 16 Французького загального військового статуту передбачає, що військовослужбовці не підлягають кримінальній відповідальності за ненавмисні дії, виконуючи службові обов'язки, відповідно до статті 121-3 Кримінального кодексу Франції [7]. Таким чином, французьке законодавство звільняє від відповідальності військовослужбовців тільки у випадку якщо завдана шкода не була бажаною, а також за певних непередбачуваних обставин, що могли виникнути під час бойових дій, тобто залишаючи питання притягнення до відповідальності судам, виходячи із конкретних фактичних обставин справи.

Ізраїль. Кримінальний закон Ізраїлю зазначає, що особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, якщо вона діяла згідно з вимогами законодавства або за наказом компетентного органу, якому вона зобов'язана підкорятись, якщо тільки цей наказ не був явно злочинним та мала на це відповідні повноваження [5]. Таким чином, законодавство Ізраїлю поширює дію бойового імунітету на широке коло осіб, включаючи цивільне населення, що бере участь у бойових діях як на території держави, так і за її межами.

На нашу думку, цей підхід видається найбільш доцільним, адже основним завданням Збройних Сил будь-якої держави є відсіч ворога будь-якими способами, що включає у себе заподіяння шкоди, поранень, смерті тощо. Тим не менше, цивільне населення, яке вимушено захищається на власній території і за нормами міжнародного права не вважається комбатантами, потребує застосування бойового імунітету для того, щоб забезпечити їхній захист від кримінального переслідування.

Саме такий підхід було б доцільно застосовувати в *Україні*. Тим не менше українське законодавство містить прогалину у питанні визначення бойового імунітету через неузгодженість правових норм.

Визначення бойового імунітету міститься у 3 нормативно-правових актах:

1. Кримінальний кодекс України (виключення кримінальної відповідальності для будь-якої особи, що встала на захист України) [1].

2. Закон України «Про оборону України» (бойовий імунітет у «класичному розумінні» – передбачає звільнення відповідальності військовослужбовців та інших осіб, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, а також осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України») [2].

3. Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» (стосується громадяни України, а також іноземців та осіб без громадянства та регулює питання обігу зброї, яка використовувався для участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав) [3].

Таким чином, Кримінальний кодекс України та Закон України «Про оборону України» розглядають бойовий імунітет через дів різні інститути кримінального права – інститут обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, а також інститут звільнення від кримінальної відповідальності.

Слід врахувати, що практичне застосування наразі може знайти виключно положення Кримінального кодексу України (стаття 43-1 Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та

територіальної цілісності України), адже відповідно до ч. 1 ст. 44 Кримінального кодексу України перелік умов звільнення від кримінальної відповідальності є вичерпним і бойовий імунітет не вміщено у такий переліку [1].

Міжнародний досвід інших держав показує необхідність адаптації законодавства, зокрема кримінального, до умов війни для захисту суверенітету та безпеки громадян через залучення цивільного населення до збройного спротиву з наданням їм так званого бойового імунітету. Аналіз законодавчого визначення поняття «бойовий імунітет» у іноземних державах дає змогу виокремити найдоцільніший підхід до визначення цього інституту в українському законодавстві. На нашу думку, бойовий імунітет має бути наданий цивільному населенню, що бере участь у відсічі збройної агресії на території України як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 29.09.2024).
2. Закон України «Про оборону України» закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
3. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: закон України від 03.03.2022 № 2114-IX // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
4. Watts, S. (2024). The Genesis and Significance of the Law of War “Rendulic Rule”. In: Hayashi, N., Lingaas, C. (eds) *Honest Errors? Combat Decision-Making 75 Years After the Hostage Case*. T.M.C. Asser Press, The Hague. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-611-6_7
5. Israel: Law No. 626/1996, Penal Law. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1996/en/93255>
6. The Federal Tort Claims Act (FTCA): A Legal Overview. Updated April 17, 2023. URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R45732.pdf>
7. LOI no 2005-270 du 24 mars 2005 portant statut général des militaires. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000808186>
8. PART 1 Law is it relates to military operations. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmdfence/writev/futureops/law06.htm>